https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.44

УДК 347.615 UDC

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАТНИКОМ АЛІМЕНТІВ ПРАВА НА ЗМЕНШЕННЯ ЇХ РОЗМІРУ: НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Богдан ЛЕВКІВСЬКИЙ

кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION BY THE PAYER OF THE RIGHT TO REDUCE THEIR AMOUNT: BASED ON JUDICIAL PRACTICE MATERIALS

Bohdan LEVKIVSKYY

Candidate of Law,
Leading Researcher

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0009-0007-1816-1477

У статті розглянуті окремі аспекти нормативного регулювання аліментних правовідносин дітей та батьків. Проаналізовано процесуальні можливості своєчасного забезпечення безперешкодної реалізації права платника аліментів на зменшення розміру аліментів за умови збереження дитині утримання на необхідному рівні, задоволення її повсякденних потреб на звичному та достатньому рівні з урахуванням її віку.

Досліджено право у платника аліментів, що з'являється виключно за наявності двох обставин, які виникають після розірвання шлюбу батьків цієї дитини та наведено такі випадки.

Наведено випадки реалізації платником аліментів свого права на зменшення розміру аліментів на утримання дитини, коли виникає конфлікт інтересів платника аліментів та самої дитини, яка отримує таке утримання (аліменти). Відповідно і вирішення питання пріоритетності між інтересами забезпечення прав дитини та забезпечення прав платника аліментів покладено на суд.

Доводиться позиція, що на практиці, реалізація права платника аліментів на зменшення розміру аліментів у випадку зміни сімейного стану, що прямо передбачено нормами матеріального права, неможлива через хибну практику судів, які

The article examines certain aspects of the regulatory regulation of alimony legal relations between children and parents. The procedural possibilities of timely ensuring the unhindered exercise of the alimony payer's right to reduce the amount of alimony are analyzed, provided that the child's maintenance is maintained at the required level, and that his daily needs are met at a normal and sufficient level, taking into account his age.

The right of the alimony payer, which appears exclusively in the presence of two circumstances that arise after the dissolution of the marriage of the parents of this child, is studied and the following cases are presented.

Cases of the exercise by the alimony payer of his right to reduce the amount of alimony for the maintenance of the child are presented, when there is a conflict of interests between the alimony payer and the child himself, who receives such maintenance (alimony). Accordingly, the resolution of the issue of priority between the interests of ensuring the rights of the child and ensuring the rights of the alimony payer is entrusted to the court.

The position is proved that in practice, the realization of the right of the alimony payer to reduce the amount of alimony in the event of a change in marital status,

вирішують такого роду спори з урахуванням правової позиції Верховного Суду.

Констатовано, що закон не визначає конкретних підстав для відступу від висновку щодо застосування норм права, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду. Такі підстави можна визначити виходячи з передбачених законом повноважень Верховного Суду як суду касаційної інстанції та меж касаційного перегляду.

Наводиться позиція Європейського суду з прав людини, який у своїй практиці також допускає за певних умов відступ від своїх попередніх висновків, зокрема з метою забезпечення того, що тлумачення Конвенції відображає соціальні зміни та відповідає умовам сьогодення .

Запропоновані шляхи удосконалення чинного законодавства України та усунення недоліків правозастосовної практики.

Ключові слова: право на утримання, право на забезпечення достатнього рівня життя, забезпечення потреб дитини, аліменти, судовий захист, право платника на зменшення розміру аліментів

which is directly provided for by the norms of substantive law, is impossible due to the erroneous practice of courts that resolve such disputes taking into account the legal position of the Supreme Court.

It is stated that the law does not define specific grounds for departing from the conclusion on the application of the norms of law set out in a previously adopted decision of the Supreme Court. Such grounds can be determined based on the powers of the Supreme Court as a court of cassation and the limits of cassation review provided for by law.

The position of the European Court of Human Rights is given, which in its practice also allows, under certain conditions, departure from its previous conclusions, in particular in order to ensure that the interpretation of the Convention reflects social changes and meets current conditions.

Proposed ways of improving the current legislation of Ukraine and eliminating the shortcomings of law enforcement practice.

Keywords: the right to maintenance, the right to an adequate standard of living, ensuring the needs of the child, alimony, judicial protection, the payer's right to reduce the amount of alimony

Закладені ще з давніх часів одні з основних обов’язків кожного з батьків з матеріального утримання власної дитини до досягнення нею повноліття зберігають свою актуальність і на сьогодні. Ми маємо розуміти, що утримання дитини є не тільки моральним, соціальним обов’язком, а і юридичним обов’язком батьків, кожного з них, оскільки дитина в силу своїх фізіологічних особливостей залежна від батьків, потребує сумлінного виконання батьками покладених на них обов’язків, а відповідно соціум та держава створюють умови та механізми, за яких цей обов’язок буде виконуватися у повному обсязі і своєчасно.

Чинне законодавство України, як і законодавство більшості країн Європейського Союзу не містить будь-яких автоматичних змін у обсязі прав батьків щодо утримання дітей після припинення шлюбу між батьками шляхом його розірвання. Як правило, обов’язок на забезпечення матеріальних потреб дитини зберігається на тому ж самому рівні але фактично такий обов’язок з моменту окремого проживання одного з батьків від дитини є чітко визначеним не тільки в грошовому еквіваленті, а і у часовому вимірі.

Разом з тим, у того з батьків, який після розірвання шлюбу проживає окремо від дитини та є платником аліментів, виникає право притаманне виключно людині з таким статусом – право на зменшення розміру аліментів, тобто зменшення розміру утримання, який надавався на утримання дитини до моменту настання підстав визначених чинним законодавством України.

Таке право у платника аліментів з’являється виключно за наявності двох обставин, які виникають після розірвання шлюбу батьків цієї дитини та у таких випадках: 1) набрало законної сили рішення суду про стягнення аліментів або було укладено та посвідчено нотаріально договір відповідно до умов, якого той з батьків, котрий проживає окремо від дитини, зобов’язаний виконувати обов’язок по матеріальному утриманню дитини на відповідному рівні та у

визначені проміжки часу. Тобто платник аліментів є носієм не абстрактного обов'язку, а чітко встановленого та визначеного у відповідному документі (розмір, періодичність та спосіб); 2) у такого платника аліментів змінились життєві обставини визначені законом які впливають на його можливість в подальшому виконувати обов'язок по утриманню дитини на відповідному рівні.

Право на зменшення аліментів базується на принципах забезпечення права людини на достатній життєвий рівень, яке зокрема закріплено і в Основному Законі України та чітко встановлює, що кожна особа має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (ст. 48)[1]. У випадку реалізації платником аліментів свого права на зменшення розміру аліментів на утримання дитини виникає конфлікт інтересів платника аліментів та самої дитини, яка отримує таке утримання (аліменти), відповідно і вирішення питання пріоритетності між інтересами забезпечення прав дитини та забезпечення прав платника аліментів покладено на суд.

Так, за змістом ст. 180 Сімейного Кодексу України (далі – СК України) батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі (ч. 3 ст. 181 СК України) [2]. Відповідно до ст. 182 СК України, при визначенні розміру аліментів суд враховує стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення. Аналогічні положення містить п. 17 Постанови № 3 Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року «Про застосування судами окремих норм Сімейного Кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів»[3].

Згідно з ч. 1 ст. 192 СК України, розмір аліментів, визначений за рішенням суду або за домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення стану здоров'я когось з них. Аналогічні роз'яснення містяться в п. 23 Постанови № 3 Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року «Про застосування судами окремих норм Сімейного Кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» «…відповідно до ст. 192 СК розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршення чи поліпшення здоров'я когось із них…».

У Постанові Верховного Суду України від 05 лютого 2014 року у справі № 6-143цс13 зроблено висновок, що розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним [4]. Отже, у зв`язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів. З аналізу зазначеної правової норми вбачається, що зміна розміру аліментів можлива у таких випадках: 1) у зв'язку зі зміною матеріального стану; 2) у зв'язку зі зміною сімейного стану; 3) у зв'язку з погіршення здоров'я платника або отримувача аліментів, а також самої дитини; 4) у зв'язку з поліпшення здоров'я платника або отримувача аліментів, а також самої дитини.

Таким чином, встановивши, факт зміни у платника аліментів, зокрема сімейного стану, суд зобов'язаний взяти цей факт за основу та задовільнити позовні вимоги, змінивши розмір аліментів з огляду на норму ч. 1 ст. 192 СК України. ця норма є імперативною і не передбачає можливості реалізації судом дискреційних повноважень, тобто суд може діяти виключно так як визначено нормами матеріального права. Однак, суди безпідставно не застосовують такої самостійної підстави, як зміна сімейного стану, закріпленої нормами матеріального права, необґрунтовано посилаючись на те, що зміна сімейного стану має обов'язково бути в поєднанні зі зміною матеріального стану (додатково обтяжена), тобто не розглядаючи зміну сімейного стану як самостійну та достатню підставу для зміни розміру аліментів у суперечність прямої імперативної норми матеріального права.

Отже, на практиці, реалізація права платника аліментів на зменшення розміру аліментів у випадку зміни сімейного стану, що прямо передбачено нормами матеріального права, неможлива через хибну практику судів, які вирішують такого роду спори з урахуванням правової позиції Верховного Суду.

Враховуючи зазначене, здебільшого, суди відмовляють у задоволенні позовів такого роду обґрунтовуючи свою відмову відсутністю підстав посилаючись на відсутність поєднання такої підстави як зміна сімейного стану з підставою зміни матеріального стану платника аліментів. Вбачається, що такого роду правові позиції є з огляду на таке:

1. Ухвалюючи рішення про відмову у задоволені позову про зменшення розміру аліментів з підстави зміни сімейного стану, суди своїми рішеннями фактично порушують чинне законодавство, а відповідно і права позивачів, оскільки, у супереч прямої імперативної норми матеріального права, а саме ч. 1 ст. 192 СК України, в якій не передбачено сукупності підстав, тобто спільного поєднання двох обставин, а також не передбачено доповнення обставин одна одною, яка містить виключно простий перелік, тобто в якій перераховано можливі варіанти (підстави), за настаннях хоча б одного з них зменшення аліментів можливе, суд незаконно відмовляє у задоволенні позовних вимог.

2. Суди фактично створюють умови для подальшого порушення прав позивачів щодо визнання їх права на зменшення розміру аліментів, яке належить платнику, та яке закріплено нормами матеріального права, а відповідно також порушує і право позивача на об'єктивний, неупереджений та своєчасний розгляд його справи, об'єктивним та неупередженим судом, тобто порушується право позивача на справедливий суд.

Здійснюючи правовий аналіз рішень Верховного Суду, доводиться констатувати про їх необґрунтованість у такого роду справах. Ознайомившись з Постановами Верховного суду у такій категорії справ, можна визначити таке: Постановою Верховного Суду від 16.09.2020 у справі №565/2071/19 (провадження №61-9460св20), закріплено правовий висновок, що аналіз норм матеріального права дає підстави для висновку що підставами зміни розміру аліментів є як зміна матеріального, так і зміна сімейного стану як самостійна підстава для зменшення або збільшення розміру аліментів. При цьому такі положення закону не виключають одночасне настання обох підстав для зміни розміру аліментів: і зміни сімейного і зміни матеріального стану. Однак, зміна сімейного стану є самостійної, не залежної від зміни матеріального стану підставою для зміни розміру аліментів [5]. Разом з тим, у цій самій Постанові Верховний Суд, одним абзацом нижче, робить протилежний попередньому висновок, зокрема Верховний Суд зазначає: «Суди у порушення вищевказаних вимог закону не звернули уваги на те, що зміна сімейного стану позивача, а саме народження дитини, не є безумовною підставою для зміни розміру аліментів.» Тобто в межах однієї Постанови, Верховний Суд зробив два протилежних правових висновки, які протирічать один одному, зокрема у першому випадку Верховний Суд, в межах цивільної справи №565/2071/19 (провадження №61-9460св20) зазначає, що зміна сімейного стану є самостійною підставою для зміни розміру аліментів, а у другому випадку, у межах цієї ж цивільної справи, робить протилежний висновок, що зміна сімейного стану не є самостійною підставою для зменшення розміру аліментів і може бути застосована лише в поєднанні з погіршенням матеріального стану платника.

Верховний Суд в межах однієї Постанови від 16.09.2020 у справі №565/2071/19 (провадження №61-9460св20) не тільки робить два протилежні за змістом правові висновки, а і фактично змінює норму матеріального права, що виходить за межі компетенції Верховного Суду, а відповідно є незаконним.

Ще одна Постанова Верховного Суду від 28.05.2021 у справі № 715/2073/20 (провадження №61-1031св21), в якій Верховний Суд зробив також правовий висновок, відповідно до якого зміна сімейного стану є самостійною окремою підставою для зменшення розміру аліментів, а саме: «Аналіз цієї норми права дає підстави для висновку що підставами зміни розміру аліментів є як зміна матеріального, так і зміна сімейного стану як самостійна підстава для зменшення або збільшення розміру аліментів» [6]. Однак, у цій Постанові Верховний Суд, одним абзацом нижче, так само як і у Постанові Верховного Суду від 16.09.2020 у справі №565/2071/19 (про-

вадження №61-9460св20) робить так само протилежний попередньому висновок, зокрема: «Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про те, що відповідно до судового наказу розмір аліментів відповідає вимогам сімейного законодавства, а його зменшення у зв`язку з тим, що позивач має на утриманні двох дітей, без доведення погіршення його майнового становища, не буде спрямовано на належне забезпечення дитини попереднього шлюбу, та суперечитиме її інтересам». Отже, Верховним Судом двічі закріплено два протилежних правових висновки які містяться в кожній із постанов, які протирічать одна одній, які фактично змінюють норму матеріального права, що виходить за межі компетенції Верховного Суду, а відповідно є незаконним.

Хоча, нормами чинного законодавства України і закріплено можливість ініціативного звернення метою зміни правової позиції Верховного Суду, Верховний Суд безпідставно відмовляє у перегляді цих хибних правових позицій. Так, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку рішення суду першої інстанції та судове рішення суду апеляційної інстанції якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні [7].

Європейський суд з прав людини зауважив, що одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який, між іншим, вимагає, щоб при остаточному вирішенні справи судами їхні рішення не викликали сумнівів (рішення від 28 жовтня 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії», заява № 28342/95, § 61) [8]. Якщо конфліктна практика розвивається в межах одного з найвищих судових органів країни, цей суд сам стає джерелом правової невизначеності, тим самим підриває принцип правової визначеності та послаблює довіру громадськості до судової системи (рішення від 29 листопада 2016 року у справі «Парафія греко-католицької церкви в м. Люпені та інші проти Румунії», заява № 76943/11, § 123) [9].

Європейський суд з прав людини констатував, що процесуальні норми створюються для забезпечення належного відправлення правосуддя та дотримання принципу юридичної визначеності, сторони провадження повинні мати право очікувати застосування вищезазначених норм. Принцип юридичної визначеності застосовується не тільки щодо сторін провадження, а й до національних судів (див. рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «"Дія-97" проти України», заява № 19164/04, § 47)[10].

Офіційне розуміння правової визначеності як елемента верховенства права надано в пункті 3.1 мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 у справі № 1-25/2010, відповідно до якого одним з елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці є допустимим за умови передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права має базуватися на критеріях, які дадуть змогу передбачити юридичні наслідки своєї поведінки [11].

З огляду на все зазначене, Правова позиція Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо відсутності підстав для зменшення розміру аліментів за наявності такої самостійної підстави як зміна сімейного стану що передбачена ч. 1 ст. 192 СК України без поєднання з іншою самостійною підставою як погіршення матеріального стану (обтяження цією підставою), яка висловлена Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду в постановах від 03 червня 2020 року у справі № 760/9783/18-ц, від 16 вересня 2020 року у справі № 565/2071/19 від 16 вересня 2020 року, у справі № 715/2073/20 від 28 травня 2021 року є сталою однак такою, що не відповідає нормам матеріального права та змінює(спотворює) їх. Зазначені правові позиції Верховного Суду стала підставою для масової відмови судів у задоволенні обґрунтованих позовних вимог громадян, які сприймаючи норму ст. 192 СК України відповідно до букви

закону, звертаються до суду за захистом свого права на зменшення розміру аліментів за наявності самостійної підстави – зміна сімейного стану.

Така практика негативно впливає на сприйняття принципу справедливості та верховенства права та правової визначеності широкими верствами населення і не сприяє укріпленню довіри до судової влади через розуміння несправедливості даної правової позиції та такої помилкової судової практики, через незаконне, безпідставне обмеження людини та громадянина на реалізацію права закріпленого відповідною нормою матеріального права на зменшення розміру аліментів за наявності самостійної підстави для цього – зміна сімейного стану.

Відповідно до ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд:

1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування;

7-1) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Отже до повноважень Верховного Суду не віднесено право зміни норми матеріального права в будь-якій галузі, та закріплених Сімейним кодексом України, а тлумачення норми права не може замінювати її структуру та зміст [12].

Тлумачення права(тлумачення правових норм) – діяльність, спрямована на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їх практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що переважно виражається в інтерпретаційно-правовому акті [13]. Тлумачення права є важливим елементом правозастосування, яке забезпечує: Точне застосування законів (Правильне тлумачення норм права запобігає помилкам у застосуванні права), Єдність правозастосовної практики (Забезпечує однакове розуміння та застосування норм права різними суб'єктами правозастосування), Справедливість та законність (Забезпечує захист прав та законних інтересів громадян та організацій), Розвиток права (Допомагає адаптувати право до змін у суспільстві та виявляти прогалини в законодавстві) [14]. Об'єкт право-тлумачної діяльності є норма права. У розкритті дійсного значення правових норм, з'ясуванні змісту правил поведінки, що їх становить, полягає кінцева мета інтерпретації права. Безпосередній предмет інтерпретації права виступає юридичний текст, який міститься у відповідних джерелах права (нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах, правових прецедентах тощо). Під «буквою» закону розуміють буквальне значення юридичного тексту, що містить норми права (положень нормативно-правового акта, міжнародно-правового договору тощо). «Дух» закону передає дійсний зміст норм права, що містяться у відповідному акті, з урахуванням правових принципів, на яких він ґрунтується, в їх субординації між собою [15].

Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 2 ЦПК України, одним із основних засад (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права. Згідно з ч. 2 ст. 10 ЦПК України, суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У частинах першій та другій статті 263 ЦПК України, зазначено, що судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

Тобто, як і суд першої та апеляційної інстанцій, Верховний Суд як суд касаційної інстанції зобов'язаний ухвалювати судові рішення на засадах верховенства права відповідно до норма матеріального права. З огляду на зазначене, якщо норма матеріального права містить окремі підстави для зменшення розміру аліментів, які є самостійними для вирішення цього питання, Верховний Суд не має права змінювати цю норму, шляхом її спотворення.

Отже, правова позиція Верховного Суду, яка була сприйнята та закладена в основу рішення Святошинського районного суду міста Києва не узгоджується з логікою тлумачення та взагалі з українським правописом! Так, відповідно до українського правопису сполучник «або» в українській мові, зазначає альтернативу дії, не сукупність, доповнення, поєднання, а саме альтернативу, якою у даному випадку є зміна матеріального стану АБО (альтернатива) сімейного стану платника аліментів [15]. Термін альтернатива має походження з латині (франц. alternative, від лат. alter– один з двох) – необхідність вибору між двома можливостями, що виключають одна одну. У логіці – кожний із членів строгої диз'юнкції (судження, що з'єднує твердження за допомогою сполучника «або»), яка виражає дві чи більше можливостей, що виключають одна одну (напр., вираз: «Це міркування є або істинним, або хибним» – містить дві А.).

Закон не визначає конкретних підстав для відступу від висновку щодо застосування норм права, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду. Такі підстави можна визначити виходячи з передбачених законом повноважень Верховного Суду як суду касаційної інстанції та меж касаційного перегляду. Зміст касаційного перегляду полягає в перевірці правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції на підставі встановлених фактичних обставин справи норм матеріального і процесуального права.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати. Відступ від висновків Верховного Суду. Повноваження Верховного Суду як суду касаційної інстанції вказують на те, що необхідність відступу від раніше сформованого висновку Верховного Суду може бути пов'язана виключно з незгодою з раніше сформованими висновками Верховного Суду щодо правильності застосування судами першої чи апеляційної інстанцій норм права у подібних правовідносинах. Така незгода, а відтак необхідність відступу від Висновків Верховного Суду, може бути зумовлена різними факторами, як то: 1) зміна суспільних відносин; 2) застарілість та невідповідність правозастосовчої практики сучасним умовам, таке інше. Європейський суд з прав людини у своїй практиці також допускає за певних умов відступ від своїх попередніх висновків, зокрема з метою забезпечення того, що тлумачення Конвенції від-ображає соціальні зміни та відповідає умовам сьогодення (п. 35 рішення ЄСПЛ від 27.09.1990 у справі «Коссі проти Сполученого Королівства» (Cossey v. the United Kingdom, заява № 10843/84), п. 70 рішення ЄСПЛ від 18.01.2001 у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства» (Chapman v. the United Kingdom, заява №27238/95) [16]. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі № 823/2042/16 сформульовано загальний висновок, що «…з метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання…».

З огляду на викладене, вбачається необхідним привести практику у відповідність до вимог чинного законодавства та переглянути правові позиції ВС через їх очевидну помилковість, які призводять до неможливості громадянам України у такій категорії справ ефективно захистити свої права передбачені нормою матеріального права.

Посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. No 255к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. No 2947–III. Відомості Верховної Ради України. 2002 . No 21(доп.). Ст. 135.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15 травня 2006 року «Про застосування судами окремих норм Сімейного Кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text.

4. Постанова Верховного Суду України від 05 лютого 2014 року у цивільній справі № 6-143цс13. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vsu_vid_05_02_2014_roku_u_spravi_6_143tss13/.

5. Постанова Верховного Суду від 16.09.2020 у цивільній справі №565/2071/19 (провадження №61-9460св20). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/91680574.

6. Постанова Верховного Суду від 28.05.2021 у справі № 715/2073/20 (провадження №61-1031св21). URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97352493&red=1000037219045d04bd8b2c0b7cca20e048e5ae&d=5.

7. Цивільний процесуальний кодекс України : [прийнятий 18 бер. 2004 р. № 1618-IV] // Офіц. вісн. України. 2004. № 16. Ст. 11. Зі змінами; ост. ред. 17.07.2025 р.

8. Рішення Європейського Суду з прав людини (Заява N 28342/95) Страсбург, від 28 жовтня 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії». URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO2355.

9. Рішення Європейського Суду з прав людини (Заява № 76943/11, § 123) Страсбург, від 29 листопада 2016 року у справі «Парафія греко-католицької церкви в м. Люпені та інші проти Румунії». URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_25_12_2019_roku_u_spravi_264_2773_16_ts/.

10. Рішення Європейського Суду з прав людини (Заява № 19164/04, § 47) Страсбург, від 21 жовтня 2010 року у справі «“Дія-97” проти України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_932#Text/.

11. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 у справі № 1-25/2010. URL: https://ccu.gov.ua/docs/613.

12. Про судоустрій і статус суддів [прийнятий 02 чер. 2016 р. № № 1402-VIII] // Офіц. вісн. України. 2016. № 56. Ст. 1935. Зі змінами; ост. ред. 04.06.2025 р.

13. Тлумачення права // Вільна енциклопедія «ВікіпедіЯ». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/

14. Білозьоров Є. В., Кривицький Ю. В. Казуальне тлумачення норм права: теоретичні та практичні аспекти розуміння. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право. Київ, 2015. Вип. 27. С. 207–215.

15. Тлумачний словник українського правопису URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%B1%D0%BE.

16. Рішення Європейського Суду з прав людини (Заява №27238/95) Страсбург, від 11 липня 2002 року у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_102#Text.

Статтю було подано	04.04.2025	The article was submitted
Статтю було прийнято	18.04.2025	The article was accepted